

COVID-19 Salgın Günlerinde Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Asistanlarının Anksiyete Düzeyi

Anxiety Level in Pediatrics Residents in COVID-19 Outbreak Days

© Gonca Özyurt¹, © Yusuf Öztürk², © Ali Kanik³, © Elif Oral⁴, © Zeynep Dilara Aslankaya⁵, © Vahdet Görmez⁵, © Neslihan İnal⁶

¹İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir Tepecik Eğitim Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İzmir, Türkiye

²Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Bolu, Türkiye

³İzmir Tepecik Eğitim Araştırma Hastanesi, Pediatri Kliniği, İzmir, Türkiye

⁴İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

⁵İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

⁶Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

Amaç: Bu çalışmanın amacı çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının çocuklara yaklaşımlarının ve kaygı düzeylerinin daha önce yaşanmamış bir deneyim olarak Koronavirüs hastalığı-2019 (COVID-19) salgını özelinde nasıl şekillendiğini ortaya koyabilmek ve pandemi kliniklerinde çalışmanın kaygıları üzerine etkilerini değerlendirmektir.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışma kesitsel bir çalışma olarak planlanmıştır. Çalışma kapsamında İzmir Tepecik Eğitim Araştırma Hastanesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim Kliniği'nde görev yapmakta olan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanları ile iletişime geçilmiştir ve hazırlanan elektronik anketi doldurmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Kabul edenlere bilgilendirilmiş gönüllü olur formu ve anketleri içeren belge e-posta veya Whatsapp üzerinden iletilmiştir. Katılımcılara hazırlanan sosyo-demografik veri formu ve Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri (SDSKE) gönderilmiştir.

Bulgular: Çalışmamıza 64 çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanı katılmıştır. Çalışmamıza katılanların yaş ortalaması 27,98±2,62 yıl olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %79,7'si (n=51) kadın cinsiyetteyken %20,3'ü (n=13) erkek cinsiyetteydi. COVID-19 öncesi %7,8'sinin (n=5) ruhsal hastalık geçirme öyküsü vardı. Çalışmaya alınan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının %67,2'si (n=43) pandemi servisi ve polikliniklerinde çalışmaktaydı. Çalışmaya dahil edilen çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının Spielberger durumluk kaygı ölçeği açısından %89,1'inin (n=57), Spielberger süreklilik kaygı ölçeği açısından ise %65,6'sının (n=42) klinik olarak anlamlı düzeyde anksiyete belirtileri sergilediği bulunmuştur. Çalışmaya dahil edilen çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının pandemi poliklinik/servisinde çalışıp çalışmadığına göre SDSKE puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05).

Sonuç: Sonuç olarak çalışmamız ülkemizde çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarında COVID-19 salgınıyla ilişkili anksiyete düzeylerini değerlendiren ilk çalışma özelliğindedir. Çalışmamızda durumluk kaygı düzeyi daha fazla olmak üzere hem durumluk hem de süreklilik kaygı düzeyi çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarında yüksek oranda bulunmuştur. Çalışmamızın sonuçları, çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanları başta olmak üzere bütün sağlık çalışanlarının kaygılarına yönelik müdahalelerin gerekliliğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanları, anksiyete

Objectives: The aim of this study is to reveal how pediatrics residents' anxiety levels and their approaches to children have been shaped during unexpected experience of COVID-19 outbreak and to evaluate the effects of working in pandemic clinics on anxiety.

Materials and Methods: This study was planned as a cross-sectional study. Pediatrics residents working in Izmir Tepecik Training and Research Hospital Pediatrics Education Clinic were contacted and asked whether they wanted to fill the prepared electronic questionnaire. The information including informed volunteer consent form and questionnaires was sent to the acceptors via e-mail/Whatsapp. The socio-demographic data form and Spielberger State and Trait Anxiety Inventory (STAI-S and STAI-T) were sent to the participants.

Results: Sixty four pediatrics residents participated. The average age of the participants in our study was 27.98±2.62 years. Of them, 79.7%(n=51) were female, while 20.3% (n=13) were male. While 7.8% (n=5) had a history of suffering from mental illness before COVID-19, there was no history of mental illness in 92.2% (n=59). 67.2% (n=43) of the pediatrics residents included in the study worked in the pandemic service and outpatient clinics. We found that pediatrics residents included in the study showed clinically significant anxiety symptoms at the

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Yusuf Öztürk, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Bolu, Türkiye

Tel.: +90 374 275 25 25 **E-posta:** yusuf26es@hotmail.com **ORCID:** orcid.org/0000-0002-3412-9879

Geliş Tarihi/Received: 30.06.2020 **Kabul Tarihi/Accepted:** 07.10.2020

©Telif Hakkı 2021 Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği / Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, Galenos Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

rate of 89.1% (n=57) in terms of the Spielberger state anxiety scale and at the rate of 65.6% (n=42) in terms of the Spielberger trait anxiety scale. Considering whether the residents included in the study worked or did not work in the pandemic outpatient clinic/inpatient clinic, no statistically significant difference was found in terms of STAI scores ($p>0.05$).

Conclusion: Our study is the first study to evaluate the anxiety levels associated with the COVID-19 outbreak among pediatrics residents in our country. In our study, both the state anxiety level and the trait anxiety level were found to be higher in pediatrics residents, with a higher level of state anxiety. The results of our study suggest the necessity of interventions for the concerns of all healthcare professionals, especially pediatrics residents.

Keywords: COVID-19, pediatrics residents, anxiety

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti Wuhan'da Aralık 2019'un sonlarında tanımlanamayan bir pnömoni olgusu bildirilmiş; solunum örnekleri üzerinde yapılan analizlerden sonra alandaki uzmanlar bu olgudaki pnömoniye yeni koronavirüsün neden olduğunu açıklamıştır.¹ Bu yeni koronavirüs ailesinin neden olduğu hastalıklar için dünya genelinde resmi ve kabul edilebilir bir isim koyulması düşünülmüş ve bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü bu hastalıkları Koronavirüs hastalığı-2019 (COVID-19) hastalıkları olarak tanımlamıştır.²

COVID-19 olguları incelendiğinde, çalışmalar salgının çocuklarda giderek arttığını göstermektedir. Ocak 2020-Şubat 2020 tarihleri arasında Çin'de yapılan bir çalışmada, 2135 COVID-19 çocuk olgusu çalışmaya dahil edilmiş ve çocukların ortanca yaşı 7 (2-13) yıl olarak tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen çocukların çoğunluğunun asemptomatik olduğu veya hafif/orta şiddette belirtilerinin olduğu; olguların sadece %5,8'inde akut solunum yetersizliği, ensefalopati gibi ağır belirtilerin olduğu bulunmuştur. Ayrıca bu çalışmada ağır/kritik hasta insidansı %11 olarak saptanmıştır.³ Amerika Birleşik Devletleri'nde hastalık önleme merkezinde Nisan başında yayınlanan bir yazıda, bütün yaş grupları içinde çocukların oranı %1,7 olarak bildirilmiştir. COVID 19 enfeksiyonu geçiren çocukların %73'ünde ateş, öksürük, nefes almada güçlük yakınması olduğu ve çocukların ortalama yaşının 11 yıl olduğu bildirilmektedir.⁴

İlk COVID-19 olgusunun bildirilmesinden sonra geçen sürede dünyada ve ülkemizde yoğun bir korku, panik ve endişe iklimi hakim olmuştur. Ölü sayısının artması ve bu virüsten her yaş grubundan insanların etkilenmesi bu endişeyi daha üst safhalara çıkarmıştır. Psikiyatri veya klinik psikoloji bölümlerine destek/ tedavi için başvuran çocuk ve yetişkinlerin önemli bir kısmında anksiyete bozuklukları mevcuttur. Kendilerinin ve sevdiklerinin sağlığı ile ilgili yoğun endişe duyma ve bu endişelerden dolayı bir dizi basmakalıp ve güvence arama davranışlarına yönelen yetişkinlerin sayısının genel toplumda oldukça fazla olduğu birçok çalışmada bildirilmiştir.⁵ Doğal veya insan eliyle meydana gelmiş travmatik olaylar her yaşta insanın psikolojisini en derinden sarsar ve bazen kalıcı izler bırakır.⁶⁻⁸

Yapılan çalışmalar, sağlık personelinin salgınlar sırasında ortaya çıkan kaygı, korku ve damgalanma gibi olumsuzluklara maruz kalabileceğini ve bu durumların sağlık personeli tarafından verilen bakımın kalitesi üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceğini bildirmiştir.⁹⁻¹² Sağlık personelinin ağır

koruyucu giysiler giymesi ve N95 maskesi takması gerekmekte ve bu durum tıbbi girişimleri veya prosedürleri normal şartlara göre gerçekleştirmeyi çok daha zor hale getirmektedir. Bu faktörler, bulaşıcı olma ve başkalarını enfekte etme korkusuyla birlikte, sağlık personeli arasında psikolojik sorunların olasılığını artırabilmektedir. Koh ve ark.¹³ sağlık çalışanlarının yarısından fazlasının Singapur'daki şiddetli akut solunum sendromu (SARS) salgını sırasında artan iş stresi (%56) ve iş yükü (%53) rapor ettiğini bulmuşlardır.¹³ Ek olarak, bir Hong Kong çalışması, doğrulanmış SARS hastalarını doğrudan tedavi ettikten sonra sağlık çalışanlarının yüksek kaygı yaşadığını bulmuştur.¹⁴ Bu nedenle, tıbbi çalışanların ruh sağlığı durumlarını incelemek çok önemlidir. Bu salgın, psikolojik dayanıklılığın kırılma noktasını vurgulamıştır.¹⁵

Bu çalışmanın amacı çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının çocuklara yaklaşımlarının ve kaygı düzeylerinin daha önce yaşanmamış bir deneyim olarak COVID-19 salgını özelinde nasıl şekillendiğini ortaya koyabilmek ve pandemi kliniklerinde çalışmanın kaygıları üzerine etkilerini değerlendirmektir.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma kesitsel bir çalışma olarak planlanmıştır. Çalışmanın etik kurul onayı Tepecik Eğitim Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

Çalışma kapsamında Tepecik Eğitim Araştırma hastanesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim Kliniği'nde görev yapmakta olan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanları ile iletişime geçilmiştir ve hazırlanan elektronik anketi doldurmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Kabul edenlere bilgilendirilmiş gönüllü olur formu ve anketleri içeren bilgi e-posta veya Whatsapp üzerinden iletilmiştir. Çalışmanın ölçme kriterleri; çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanı olmak, aktif çalışıyor olmak ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmak olarak belirlenmiştir. Çalışmanın dışlama kriterleri; COVID-19 salgını nedeniyle idari izinde olmak, aktif psikiyatrik tanısı olmak, psikotrop ilaç kullanmak, kronik tıbbi hastalığı olmak olarak belirlenmiştir.

Çalışmada Kullanılan Ölçekler

Sosyo-demografik Veri Formu

Klinisyenler tarafından hazırlanan formda çalışmaya katılan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının yaş, cinsiyet, COVID salgınıyla ilgili psikolojik etkilenme durumları, COVID salgınında tıbbi ekipman yeterliliği, günlük baktıkları hasta sayısını içeren sorular yer almaktadır.

Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri (SDSKE)- (State-Trait Anxiety Inventory STAI)

Bu ölçek Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir.¹⁶ Türk toplumuna uyarlanması Öner ve Le Compte¹⁷ tarafından 1985'te yapılmıştır. Durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini 20 soru ile ayrı ayrı ölçek likert tipi bir ölçektir. Yüksek puanlar yüksek kaygı seviyelerini, düşük puanlar düşük kaygı seviyelerini gösterir. Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri ebeveynlerin kendi kaygı düzeylerini belirlemek üzere, öz-bildirim yoluyla doldurulmuştur. Türkçe'ye 1975 yılında çevrilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan ölçek yirmişer maddelik durumluk kaygı ve sürekli kaygı ölçeklerinden oluşmaktadır. Her iki ölçekten elde edilen toplam puan değeri 20-80 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek kaygı seviyesini, düşük puanlar da düşük kaygı seviyesini belirtmektedir.¹⁶ Ölçek "Hiç" ile "Tamamıyla" arasında değişen dört derecelik bir ölçektir. Envanterin Türkiye'deki geçerlilik ve güvenilirliği Öner tarafından 1985 yılında yapılmıştır.¹⁷ Ölçeğin kesim noktası çalışmalarda 40 puan olarak belirlenmiştir.¹⁸

İstatistiksel Analiz

Çalışmada elde edilen verilerin istatistiksel analizi için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 22.0 programı kullanıldı. Çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarına ait sosyodemografik ve klinik bazı kategorik değişkenler sayı ve yüzde değerleriyle değerlendirilmiştir. Çapraz ki-kare testi sınıflandırılmış kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında kullanılmıştır. Verilerin dağılımı Kolmogorov-Smirnov yöntemiyle değerlendirilmiş olup veriler normal dağılıma uymadığı için, ikili gruplar arasında puanların anlamlı fark gösterip göstermediği Mann-Whitney U testiyle değerlendirilmiştir. p değeri <0,05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular

Çalışmamıza 64 tane çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanı katılmıştır. Çalışmamıza katılanların yaş ortalaması 27,98±2,62 yıl olarak tespit edilmiştir. Bunların %79,7'si (n=51) kadın cinsiyetteydi %20,3'ü (n=13) erkek cinsiyetteydi. COVID-19 öncesi %7,8'sinin (n=5) ruhsal hastalık geçirme öyküsü varken %92,2'sinin (n=59) öncesinde herhangi bir ruhsal hastalık öyküsü yoktu. Çalışmaya alınan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının %67,2'si (n=43) pandemi servisi ve polikliniklerinde çalışmaktaydı. Pandemi servisi ve polikliniklerinde çalışan asistanların %16,3'ü (n=7) gönüllü, %14'ü (n=6) çekimser olarak çalıştığını bildirirken geri kalanlar "tercih olsa istemem" şeklinde beyan etmiştir.

Çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarına "COVID-19 servislerinde veya acil alanda çocuk sağlığı ve hastalıkları hekimlerinin görev alması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?" şeklinde sorulan soruyu %20,3'ü (n=13) "Çocuk sağlığı ve hastalıkları hekiminin etkin olabileceğini düşünmüyorum" şeklinde; %23,4'ü (n=15) "Çocuk sağlığı ve hastalıkları hekiminin enfeksiyon, dahiliye, göğüs hastalıkları ve acil tıp dışındaki diğer branşlardaki hekimlerle aynı düzeyde

etkin olabileceğini düşünüyorum" şeklinde; %56,3'ü (n=36) "Çocuk sağlığı ve hastalıkları hekiminin enfeksiyon, dahiliye, göğüs hastalıkları ve acil tıp hekimine kadar etkin olacağını düşünüyorum" şeklinde cevaplamıştır. Aynı soruya "Çocuk sağlığı ve hastalıkları hekiminin diğer tüm branşlardan daha etkin olacağını düşünüyorum" şeklinde cevabı çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının hiçbiri vermemiştir.

COVID-19 salgınının psikolojileri üzerindeki etkisini 0 (hiç etkilemedi)-10 (çok fazla etkiledi) arası değerlendirmeleri istendiğinde, 7,37±2,13 oranında etkilediği tespit edilmiştir. Günlük ortalama bakılan hasta sayısı 21,80±17,41 olarak tespit edilmiştir. Yine çalışmaya katılan asistanların Spielberger durumluk kaygı ölçeği toplam skoru ortalaması 52,86±10,52, Spielberger süreklilik kaygı ölçeği toplam skoru 44,30±8,17 olarak bulunmuştur. Çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının muayene sırasında kişisel koruma yeterliliği ve COVID-19 salgınında en fazla sıkıntı yaşayabileceğini düşündüğü girişimler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Çalışmalarda Spielberger durumluk ve süreklilik kaygı ölçeği kesme skoru olarak 40 puan belirtilmiştir.¹⁸ Kırk puan ve üzerindeki anksiyete düzeyi, bireylerin "klinik olarak anlamlı belirtileri" olduğunu göstermektedir. Çalışmaya dahil edilen çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının Spielberger durumluk kaygı ölçeği açısından %89,1'inin (n=57), Spielberger süreklilik kaygı ölçeği açısından ise %65,6'sının (n=42) klinik olarak anlamlı düzeyde anksiyete belirtileri sergilediği bulunmuştur.

Çalışmaya dahil edilen çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının pandemi poliklinik/servisinde çalışıp çalışmadığına göre Spielberger durumluk ve süreklilik kaygı ölçeği puanları ve COVID-19 salgını virüsü ilişkili psikolojik etkilene açısından karşılaştırıldığında, pandemiye çalışan ve çalışmayan grup arasında her üç durum için de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0,05) (Tablo 2).

Tablo 1. Pediatri uzmanlık öğrencilerinin kişisel koruma yeterliliği ve COVID-19 salgınında yaptıkları işlemlerde hissettikleri sıkıntı düzeyleri

	n	%
Muayene sırasında kişisel korunma yeterliliği		
Hiç	4	6,3
Az	9	14,1
Orta	36	56,3
Fazla	15	23,4
COVID-19 salgını sonrası daha fazla stres yaşadığı tıbbi girişimler		
Orofaringeal Bakı	35	54,7
Anamnez alma ve klinik yaklaşım	16	25,0
Orofarenks/Nasofarenks sürüntüsü alma	7	10,9
Aspirasyon	3	4,7
Ateş ölçümü	2	3,1
Tansiyon ölçümü	1	1,6

COVID-19: Koronavirüs hastalığı-2019

Tablo 2. Pediatri uzmanlık öğrencilerinin pandemi servis/polikliniklerinde çalışıp çalışmamasına göre kaygı ve psikolojik etkilerinin karşılaştırılması

	Pandemi servis/polikliniğinde çalışan (n=43)	Pandemi servis/polikliniğinde çalışmayan (n=21)	P
SDKE alt ölçeği	52,56±11,02	53,48±9,62	0,746
SSKE alt ölçeği	43,56±8,09	45,81±8,32	0,304
COVID-19 salgınının psikoloji üzerine etkisi	7,37±2,17	7,38±2,11	0,988

SDKE: Spielberger durumluk kaygı envanteri; SSKE: Spielberger süreklilik kaygı envanteri, COVID-19: Koronavirüs hastalığı-2019

Tartışma

Çalışmamızda çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının COVID-19 virüs salgınıyla ilgili kaygı düzeyleri ve pandemi kliniklerinde çalışmakla ilgili düşüncelerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının durumluk kaygı düzeyi %89,1 oranında klinik olarak anlamlı bulunurken, süreklilik kaygı düzeyi %65,6 oranında klinik olarak anlamlı olarak bulunmuştur. Çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının pandemi servisinde çalışıp çalışmamasına göre, kaygı düzeyleri ve süreçten etkilenmeleri açısından farklılık bulunmamıştır.

Çalışmamızın ana bulgusu çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının klinik düzeyde anlamlı olarak durumluk anksiyete %89,1; süreklilik anksiyete düzeyinin ise %65,6 olarak bulunmasıdır. COVID-19 salgını da dahil salgınlar sırasında tıbbi personelin kaygı düzeyini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda kaygı düzeyleri farklı klinik ölçüm araçlarıyla değerlendirilmiş ve farklı oranlar bulunmuştur. Otuz dört merkezden 1257 sağlık çalışanıyla yapılan bir çalışmada, sağlık bakımı veren kişiler öz bildirim ölçekleriyle değerlendirilmiş ve çalışmaya katılanların %44,6'sında salgın sırasında anksiyete belirtileri bildirilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada hekimler gibi sağlık sisteminde hastayla direk teması olan sağlık çalışanlarında anksiyete belirtileri daha fazla bulunmuştur.¹⁹ Yapılan başka bir çalışmada COVID salgını sırasında tıbbi personelin kaygı düzeyi değerlendirilmiş ve oran %12,5 olarak tespit edilmiştir.²⁰ Çalışmamızda diğer çalışmalardan farklı olarak çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarında anksiyete belirtilerinin fazla bulunması, salgının başlangıcından 2-3 ay sonra belirtilerinin değerlendirilmesiyle ilişkili olabilir. Sağlık çalışanlarında %12,5 oranında anksiyete belirtileri saptanan çalışma Çin'in Wuhan kentinde salgından yaklaşık 4 hafta sonra yapılmıştır. Bu durum salgınlarla ilgili yapılan çalışmalarda epidemik fazla ilişkili bulunmuştur.²¹ Çalışmalar arasındaki oranların farklı olması çalışmanın yapıldığı bölgeyle de ilişkili olabilir. Özellikle salgının yoğun olduğu yerde çalışan sağlık çalışanları daha fazla risk altındadır.²² Yine çalışmalar arasındaki fark, anksiyete belirtilerinin farklı değerlendirme araçlarıyla değerlendirilmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmamızda elde ettiğimiz bir diğer bulgu COVID-19 poliklinik/servisinde çalışan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının çalışmayanlarla karşılaştırıldığında anksiyete belirtileri ve öznel olarak virüs salgınından psikolojik düzeyde etkilenmelerinin farklı olmamasıdır. Yapılan çalışmalarda salgınla ilişkili

poliklinik ve servislerde çalışan sağlık çalışanlarının daha fazla anksiyete belirtileri sergiledikleri gösterilmektedir. Yapılan bir çalışmada karıştırıcı faktörleri çıkarıldıktan sonra, enfekte hastalara doğrudan tedavi sağlamanın COVID-19 hastalarına doğrudan tedavi sağlanmamasına kıyasla anksiyete puanlarının artmasıyla ilişkili bulunmuştur.²⁰ Lai ve ark.¹⁹ çalışmasında da COVID-19 hastalarını doğrudan teşhis eden, tedavi eden veya ona bakan sağlık çalışanlarının, COVID olgularıyla doğrudan teması olmayan çalışanlardan daha stresli ve psikolojik olarak etkilendiği bulunmuştur. Çalışmamızdaki bulgunun alan yazından farklı olması; her ne kadar COVID-19 poliklinik/servisinde çalışmayan çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının da çalışanlarla aynı hastanede olması; 27.04.2017 tarihli "Tıpta Uzmanlık Kurulu Müfredat Oluşturma ve Standart Belirleme Sistemi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanlık Eğitimi Çekirdek Müfredatı" gereğince çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının konsültasyon, rotasyon gibi birçok görevinin olduğu ve bu görevlerini de aynı hastanede yapmasıyla ilişkili olabilir. Yine COVID-19 poliklinik/servisinde çalışmayanlarda da çalışanlar kadar kaygının fazla olması, bu virüse bağlı belirtilerin çocuklarda çok hafif ya da asemptomatik seyretmesiyle ilişkili olabilir.³ Ayrıca COVID-19 poliklinik/serviste çalışıp çalışmamanın kaygı üzerine etkisi olmadığıyla ilişkili bulgumuz, çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının COVID-19 servis ve polikliniklerinde çalışmaya da COVID-19 pozitif asemptomik olguların da bulaştırma olasılığına bağlı olarak kaygılanmasıyla ilişkili olabilir.

Çalışmamızın bazı sınırlamaları bulunmaktadır. İlk olarak, çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarının salgınla ilgili uykusuzluk, depresyon ve travma sonrası stres gibi diğer önemli sonuçları araştırılmamıştır. Bu nedenle, hafif kaygının tıbbi çalışanların işlevi üzerinde nasıl bir etkisi olduğu hakkında bilgi vermemiz zorlaşmaktadır. Gelecekteki araştırmalarda bu olası faktörleri incelemek faydalı olacaktır. İkincisi, çalışmamızda kullandığımız değerlendirme ölçeğinin öz bildirime dayalı bir ölçek olması ve sadece durumluk ve süreklilik açısından kaygıyı ölçüyor olmasıdır. Gelecekteki araştırmalarda kaygının daha ayrıntılı ve yüz yüze yapılan görüşmelerle değerlendirilmesi çalışmalarının daha objektif veriler sunmasına yardımcı olacaktır. Üçüncüsü, çalışmamıza dahil edilen katılımcılardan ruhsal bozukluk açısından sadece öz bildirime dayalı olarak bilgi alınmasıdır. Yüz yüze görüşülerek ve yapılandırılmış/yarı yapılandırılmış görüşme araçlarıyla katılımcıların ruhsal bozukluk açısından değerlendirilmesi daha nesnel sonuçlar görmemize yardımcı olacaktır. Dördüncüsü, COVID-19 ile

İlgili anksiyetenin aslında stres faktörlerine yanıt olarak dinamik, zamanla azalan etkisinin olması muhtemeldir. Tıbbi çalışanların kaygısı, örneğin, hastanelerinde hastaların artması durduğunda, olguların akışı azaldığında hafifleyebilir. Dolayısıyla salgının bitiminde tekrar değerlendirme uygun olacaktır.

Sonuç

Çalışmamız ülkemizde çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarında COVID-19 salgınıyla ilişkili anksiyete düzeylerini değerlendiren ilk çalışma özelliğindedir. Çalışmamızda durumluk kaygı düzeyi daha fazla olmak üzere hem durumluk hem de süreklilik kaygı düzeyi çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanlarında yüksek oranda bulunmuştur. Çocuk sağlığı ve hastalıkları asistanları başta olmak üzere bütün sağlık çalışanlarının kaygılarına yönelik müdahalelerin gerekliliğini düşündürmektedir.

Etik

Etik Kurul Onayı: Çalışmanın etik kurul onayı Tepecik Eğitim Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır. (Karar No: 2020/5-2 Tarih: 27.04.2020)

Hasta Onayı: Çalışmamıza dahil edilen tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Editörler kurulu ve editörler kurulu dışında olan kişiler tarafından değerlendirilmiştir.

Yazarlık Katkıları

Konsept: G.Ö., Y.Ö., **Dizayn:** G.Ö., A.K., N.İ., **Veri Toplama veya İşleme:** G.Ö., E.O., Z.D.A., **Analiz veya Yorumlama:** Y.Ö., E.O., V.G., N.İ. **Literatür Arama:** G.Ö., Y.Ö., A.K., Z.D.A., **Yazan:** G.Ö., Y.Ö., A.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

Kaynaklar

- Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, Zhang L, Fan G, Xu J, Gu X, Cheng Z, Yu T, Xia J, Wei Y, Wu W, Xie X, Yin W, Li H, Liu M, Xiao Y, Gao H, Guo L, Xie J, Wang G, Jiang R, Gao Z, Jin Q, Wang J, Cao B. Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet*. 2020;395:497-506.
- Wang L, Wang Y, Ye D, Liu Q. A review of the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19) based on current evidence. *Int J Antimicrob Agents*. 2020;105948.
- Dong Y, Mo X, Hu Y, Qi X, Jiang F, Jiang Z, Tong S. Epidemiological characteristics of 2143 pediatric patients with 2019 coronavirus disease in China. *Pediatrics*. 2020.
- CDC COVID-19 Response Team. Coronavirus Disease 2019 in Children - United States, February 12-April 2, 2020. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*. 2020;69:422-426.
- Brumariu LE, Kerns KA. Parent-child attachment and internalizing symptoms in childhood and adolescence: a review of empirical findings and future directions. *Dev Psychopathol*. 2010;22:177-203.
- Hudson JL, Rapee RM. Parent-child interactions and anxiety disorders: An observational study. *Behav Res Ther*. 2001;39:1411-1427.
- Pynoos RS, Steinberg AM, Piacentini JC. A developmental psychopathology model of childhood traumatic stress and intersection with anxiety disorders. *Biol Psychiatry*. 1999;46:1542-1554.
- Wang C, Pan R, Wan X, Tan Y, Xu L, Ho CS, Ho RC. Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17:1729.
- McAlonan GM, Lee AM, Cheung V, Cheung C, Tsang KW, Sham PC, Chua SE, Wong JG. Immediate and sustained psychological impact of emerging infectious disease outbreak on health care workers. *Can J Psychiatry*. 2007;52:241-247.
- Li L, Wan C, Ding R, Liu Y, Chen J, Wu Z, Liang C, He Z, Li C. Mental distress among Liberian medical staff working at the China Ebola Treatment Unit: a cross sectional study. *Health Qual Life Outcomes*. 2015;13:156.
- Wu P, Fang Y, Guan Z, Fan B, Kong J, Yao Z, Liu X, Fuller CJ, Susser E, Lu J, Hoven CW. The psychological impact of the SARS epidemic on hospital employees in China: exposure, risk perception, and altruistic acceptance of risk. *Can J Psychiatry*. 2009;54:302-311.
- Lin CY, Peng YC, Wu YH, Chang J, Chan CH, Yang DY. The psychological effect of severe acute respiratory syndrome on emergency department staff. *Emerg Med J*. 2007;24:12-17.
- Koh D, Lim MK, Chia SE, Ko SM, Qian F, Ng V, Tan BH, Wong KS, Chew WM, Tang HK, Ng W, Muttakin Z, Emmanuel S, Fong NP, Koh G, Kwa CT, Tan KB, Fones C. Risk perception and impact of SARS on work and personal lives of healthcare workers in Singapore: what can we learn? *Med Care*. 2005;43:676-682.
- Poon E, Liu KS, Cheong DL, Lee CK, Yam LY, Tang WN. Impact of severe respiratory syndrome on anxiety levels of front-line health care workers. *Hong Kong Med J*. 2004;10:325-330.
- Ho CS, Chee CY, Ho RC. Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic. *Ann Acad Med Singap*. 2020;49:155-160.
- Spielberger CD, Gorsuch RL, Lushene RE, Vagg PR, Jacobs GA. *Manual for the state-trait anxiety inventory*. Palo Alto CA: Consulting Psychologists; 1983.
- Öner N, Le Compte A. Durumluk sürekli kaygı envanteri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları; 1983.
- Julian LJ. Measures of anxiety: state-trait anxiety inventory (STAI), beck anxiety inventory (BAI), and hospital anxiety and depression scale-anxiety (HADS-A). *Arthritis Care Res (Hoboken)*. 2011;63:467-472.
- Lai J, Ma S, Wang Y, Cai Z, Hu J, Wei N, Wu J, Du H, Chen T, Li R, Tan H, Kang L, Yao L, Huang M, Wang H, Wang G, Liu Z, Hu S. Factors Associated With Mental Health Outcomes Among Health Care Workers Exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA Netw Open*. 2020;3:e203976.
- Liu CY, Yang YZ, Zhang XM, Xu X, Dou QL, Zhang WW, Cheng ASK. The prevalence and influencing factors in anxiety in medical workers fighting COVID-19 in China: a cross-sectional survey. *Epidemiol Infect*. 2020;148:e98.
- Leung GM, Ho LM, Chan SK, Ho SY, Bacon-Shone J, Choy RY, Hedley AJ, Lam TH, Fielding R. Longitudinal assessment of community psychobehavioral responses during and after the 2003 outbreak of severe acute respiratory syndrome in Hong Kong. *Clin Infect Dis*. 2005;40:1713-1720.
- Kang L, Li Y, Hu S, Chen M, Yang C, Yang BX, Wang Y, Hu J, Lai J, Ma X, Chen J, Guan L, Wang G, Ma H, Liu Z. The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. *Lancet Psychiatry*. 2020;7:e14.